

відзначити роль оо. А. Великого, П. Підручного, М. Блажейовського, с. С. Сенік. Джерелам до історії НВВ присвячена наша монографія, джерелам попереднього періоду (1569—1648) — книги М. Ковальського (Дніпропетровськ-Остріг). Є важливі здобутки стосовно геральдики, прапорознавства (Я. Ісаєвич, Б. Якимович, І. Сварник, А. Гречило та ін.).

Розвиток української історіографії НВВ проходить суперечливо. Останнім часом з'явилися малограмотні “есе” поетів та письменників (В. Базилевський, Б. Сушинський), котрі у своїх нігілістичних оцінках НВВ та її чільних постатей (Б. Хмельницький) часом вторують антиукраїнським концепціям російської та польської великодержавних історіографій; через поширення впливу деяких антихристиянських сект на Заході (“Нью Ейдж”), на пострадянському просторі (“Жива етика” або “агні-йога” Реріхів) з'явилася маса “творів” окультистів, які не мають нічого спільного з наукою, відверто її дискредитують. Типовим прикладом продукції окультистів, у котрих часом мовиться і про НВВ, і про Переяславську раду, і про Б. Хмельницького, є “Карма України” (К.: 1997), а також книги Ю. Канигіна, які дістали підозріло гучну рекламу (“Путь ариев”).

Створенню повномасштабних історичних досліджень, присвячених НВВ, перешкоджають брак джерел та нечисельність археографічних публікацій, особливо на матеріалах російських архівосховищ, відсутність комплексних синтетичних досліджень, присвячених доробку вітчизняної та зарубіжної історіографії НВВ, створених у другій половині XVII—XX ст., а також цілим блокам проблем, як от “Гетьманщина і Православна Церква” тощо. І все ж, останнє десятиріччя принесло вагомі здобутки у дослідженні такої кардинальної проблеми історії України, котрою є НВВ, і це дає підстави з оптимізмом дивитися в майбутнє.

ХТО “ВИГАДАВ” УКРАЇНУ?

(відповідь історика американському колезі)

Т. Балабушевич (кафедра історії)

Розпад СРСР і всієї соціалістичної системи, об'єднання Німеччини, вихід на світову арену багатьох незалежних держав викликали подив і здивування не лише світової громадськості, а й професіоналів — вчених і політологів. Всі політичні процеси відбулись так швидко, що не лишали часу для аналізу їхніх передумов. Серед про-

блем, що зацікавили істориків політичної думки, було і таке: хто вигадав Україну? Чому і як сталося, що на землях, поділених впродовж століть між кількома державами, сформувалось уявлення про єдність і приналежність до одного народу?

На думку деяких заокеанських колег, у кінці XIX ст. нікому не могло спасти на гадку, що Ужгород, Львів і Харків можуть належати до однієї держави. Подібні ідеї часто чути й від північно-східних сусідів, чиї політологи розглядають історію України лише в процесі її поступової інкорпорації Росією. При цьому і ті, й інші абсолютно ігнорують такі чотири чинники:

1. Розвиток культури і самосвідомості на Західноукраїнських землях.

2. Зв'язки між культурними процесами та формуванням самосвідомості між Наддніпрянщиною та Західноукраїнськими землями.

3. Інформацію про українські землі, їхнє населення та рівень розвитку в європейській науці.

4. Економічні та торговельні зв'язки між усіма українськими землями, що об'єднували їх всупереч політичному поділу.

Якщо ж врахувати все це, то стане зрозуміло, що:

- високий культурний, політичний та економічний потенціал Київської Русі, Галицько-Волинської держави та Литовсько-Руського князівства, їхні династичні, торговельні та політичні зв'язки з європейськими країнами уже в пізньому Середньовіччі поклали початок усвідомленню Європи, що на її східних рубежах існує нормальна, подібна до них, європейська країна;
- розташування українських земель на світових торговельних шляхах, розвиток книгописання, а потім і досить раннього книгодрукування, поширення книг українського друку від Ліона до Тобольська, від Архангельська до півночі Африки та країн сходу зберегло в інтелектуальній еліті Європи свідомість про існування народу-спадкоємця Давньоруської держави;
- виникнення феномена козацької цивілізації, її не лише військовий та політичний потенціал, але й високий економічний розвиток (всупереч усталеним стереотипам), збереження покозаченими землями Гетьманщини, Слобожанщини, Запорозьких земель економічних зв'язків з Правобережжям, Галичиною, Буковиною, Підкарпатською Руссю підтримувало це усвідомлення, що спричинилося до позначення на картах XVI—XVIII ст. наддніпрянських земель як “*Terra cosacorum*”;
- порівняно високий рівень писемності козацької України, знання мов, що культивувалось у Києво-Могилянській академії,—

блем, що зацікавили істориків політичної думки, було і таке: хто вигадав Україну? Чому і як сталося, що на землях, поділених впродовж століть між кількома державами, сформувалось уявлення про єдність і приналежність до одного народу?

На думку деяких заокеанських колег, у кінці XIX ст. нікому не могло спасти на гадку, що Ужгород, Львів і Харків можуть належати до однієї держави. Подібні ідеї часто чути й від північно-східних сусідів, чиї політологи розглядають історію України лише в процесі її поступової інкорпорації Росією. При цьому і ті, й інші абсолютно ігнорують такі чотири чинники:

1. Розвиток культури і самосвідомості на Західноукраїнських землях.

2. Зв'язки між культурними процесами та формуванням самосвідомості між Наддніпрянщиною та Західноукраїнськими землями.

3. Інформацію про українські землі, їхнє населення та рівень розвитку в європейській науці.

4. Економічні та торговельні зв'язки між усіма українськими землями, що об'єднували їх всупереч політичному поділу.

Якщо ж врахувати все це, то стане зрозуміло, що:

- високий культурний, політичний та економічний потенціал Київської Русі, Галицько-Волинської держави та Литовсько-Руського князівства, їхні династичні, торговельні та політичні зв'язки з європейськими країнами уже в пізньому Середньовіччі поклали початок усвідомленню Європи, що на її східних рубежах існує нормальна, подібна до них, європейська країна;
- розташування українських земель на світових торговельних шляхах, розвиток книгописання, а потім і досить раннього книгодрукування, поширення книг українського друку від Ліона до Тобольська, від Архангельська до півночі Африки та країн сходу зберегло в інтелектуальній еліті Європи свідомість про існування народу-спадкоємця Давньоруської держави;
- виникнення феномена козацької цивілізації, її не лише військовий та політичний потенціал, але й високий економічний розвиток (всупереч усталеним стереотипам), збереження покозаченими землями Гетьманщини, Слобожанщини, Запорозьких земель економічних зв'язків з Правобережжям, Галичиною, Буковиною, Підкарпатською Руссю підтримувало це усвідомлення, що спричинилося до позначення на картах XVI—XVIII ст. наддніпрянських земель як “*Terra cosacorum*”;
- порівняно високий рівень писемності козацької України, знання мов, що культивувалось у Києво-Могилянській академії,—

- польської, латини — дозволяло вихідцям з України не лише навчатися, а й працювати в університетах Європи;
- відродження української самосвідомості на західноукраїнських землях, підготовка і публікація “Русалки Дністрової”, участь українців у діяльності Слов’янського з’їзду в Празі під час “Весни народів” — Революції 1848—1849 років — знову нагадало європейським інтелектуалам про існування України;
- контакти ж українських вчених із західноєвропейськими, увага чеських інтелектуалів до подій і становища в Україні стали підставою того, що вже Павел Йосип Шафарик у своїй глобальній праці “Слов’янський народопис” досить чітко й вірогідно показав на своїй карті розселення слов’янських племен та розселення українців.

Отже, діячам українського народно-визвольного руху, починаючи від славетної “Руської трійці” — і до новітніх часів, не треба було вигадувати Україну — весь економічний і культурний розвиток українських земель проходив у глибоких зв’язках, попри їхню політичну роз’єднаність. Думка про створення на цих землях єдиної держави стала справді свідомим вибором еліти, але не тому, що можна було вибрати шлях поділу, як це сталося у німців та австрійців, а тому, що вони (еліта) виявились досить освіченими й інформованими, аби зрозуміти, що саме цей шлях є єдино можливим, стали свідомо працювати на шляху його здійснення.

Всі вищезгадані проблеми ще раз свідчать про безперспективність політологічних конструкцій без глибокого знання історичного минулого — принаймні, якщо аналізувати і прогнозувати розвиток народу з таким багатим і ще не досить усвідомленим минулим, як минуле України.

ЧИННИКИ ЕВОЛЮЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМАЦІЙ ДРУГОЇ ПОЛ. XVII—XVIII ст.

К. Гломозда (кафедра історії)

Після укладення в 1654 р. українсько-російського союзу українське військо брало участь у численних воєнних діях. Крім спільних кампаній проти Польщі, до їх числа відносяться війни з Туреччиною 1676—1681 і 1686—1700 рр., зокрема, походи на Крим у 1687 і 1692 рр., походи на Азов, Кизикермен і Таванськ 1695—1696 р.

На кінець XVII ст. існували такі українські військові формації: